

АНОТАЦІЯ

Калита А.Т. Забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». – Національний лісотехнічний університет України – Львів, 2024.

У роботі здійснено аналіз теоретичних засад забезпечення сталого розвитку територіальних громад в Україні, що включає вивчення сучасних тенденцій розвитку та їх вплив на якість життя громадян. Досліджено ключові аспекти сталого розвитку, які базуються на принципах збалансованості економічних, соціальних та екологічних інтересів громад. Особливу увагу приділено нормативно-правовій базі, що регулює діяльність територіальних громад в контексті сталого розвитку. Проведено аналіз світових тенденцій сталого розвитку та їх імплементацію в умовах України, зокрема здійснено аналіз 4 груп держав, розглянуто вплив глобалізації на управління територіями. У роботі також розглядаються особливості забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період, включаючи виклики, пов'язані з відновленням інфраструктури, демографічними змінами, економічною стабілізацією та екологічними проблемами. Розглянуто алгоритм розробки забезпечення безпеки і оборони в контексті сталого розвитку територіальних громад. Здійснено аналіз гуманітарної кризи та активного переміщення населення, у тому числі за кордон, глибокий спад економіки, скорочення доходів населення та зростання рівня безробіття. Досліджено особливості інфраструктурної відбудови медичних закладів в контексті забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період. Запропоновано шляхи вирішення цих проблем через відновлення інфраструктури, економічну стабілізацію, соціальну адаптацію, політичну стабільність, міжнародну

підтримку, вирішення проблем демографічної кризи та екологізації, відродження національної промисловості, інноватизація функцій державної служби та реалізація стратегічних завдань щодо запобігання корупції на державній службі.

Ключові слова: сталий розвиток, територіальні громади, правові основи, повоєнний період, економічні, соціальні та екологічні інтереси громад.

ABSTRACT

Kalyta Anastasiia. Ensuring Sustainable Development of Territorial Communities in the Post-War Period. – Qualifying scientific work as manuscript.

Thesis for earning Master’s Degree in the speciality “Public Management and Administration”. - Ukrainian National Forestry University – Lviv, 2024.

The paper analyzes the theoretical foundations for ensuring sustainable development of territorial communities in Ukraine, including the study of current development trends and their impact on the citizens' quality of life. Key aspects of sustainable development, which are based on the principles of balancing the economic, social, and environmental interests of communities, have been investigated. Special attention is given to the regulatory framework governing the activities of territorial communities in the context of sustainable development. An analysis of global trends in sustainable development and their implementation in the conditions of Ukraine was conducted, in particular, an analysis of 4 groups of countries was carried out, and the influence of globalization on the management of territories was considered. The study also addresses the specifics of ensuring sustainable development of territorial communities in the post-war period, including challenges related to infrastructure restoration, demographic changes, economic

stabilization, and environmental issues. An algorithm for developing security and defense in the context of sustainable community development is examined. The analysis covers the humanitarian crisis and active population displacement, including emigration, a deep economic recession, a decline in population incomes, and rising unemployment rate. The study investigates the specific features of infrastructure reconstruction of healthcare facilities in the context of ensuring sustainable development for territorial communities in the post-war period. Ways to solve these problems are proposed through infrastructure restoration, economic stabilization, social adaptation, political stability, international support, solving the problems of the demographic crisis and environmental issues, revival of national industry, innovation of public service functions and implementation of strategic objectives to prevent corruption in the public service.

Key words: sustainable development, territorial communities, regulatory foundations, post-war period, economic, social, and environmental interests of communities.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1.....	9
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	9
1.1. Теоретичні аспекти та сутність сталого розвитку територіальних громад.....	9
1.2. Формування правових основ сталого розвитку територіальних громад	13
1.3. Аналіз світових тенденцій сталого розвитку територіальних громад	21
РОЗДІЛ 2.....	25
СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	25
2.1. Особливості забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період.....	25
2.2. Результати дослідження.....	31
2.3. Проблеми забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період та шляхи їх вирішення.....	36
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах проблеми сталого розвитку територій набувають особливої актуальності, що вимагає ефективного підходу до їх розв'язання через впровадження дієвої публічної політики в Україні. Глобальні соціально-економічні зміни створюють нові можливості для вдосконалення публічного управління, зосереджуючи увагу на збалансованому розвитку територій. Це включає збереження природних ресурсів, підтримання екологічної рівноваги, сприяння економічному зростанню, модернізацію інфраструктури та підвищення якості життя населення.

Особливо актуальним є реформування публічної політики з урахуванням сучасних викликів і довгострокових цілей розвитку. Повоєнний період відкриває перед Україною унікальні перспективи для комплексної трансформації всіх аспектів суспільного життя. Завдяки підтримці міжнародних партнерів Україна має можливість не лише відновити економіку, але й здійснити модернізацію управлінської системи, розвинути інфраструктуру, включно з медичною сферою, та створити міцне підґрунтя для сталого розвитку територій.

Ключовим завданням публічної політики у цій сфері є реформування системи публічного управління. Воно має не лише удосконалити адміністративні процеси, але й переосмислити суспільно-політичну основу державного управління, спираючись на українські духовні цінності та принципи «верховенства права», «управління за законом» і «процедурної справедливості». Одним із вирішальних чинників успіху є належна кадрова політика, яка забезпечить компетентність і професіоналізм при реалізації реформ. Таким чином, публічна політика повинна стати ключовим інструментом забезпечення сталого розвитку територій. Вона має сприяти їх економічному відновленню, соціальному процвітання та закладенню основ для довготривалого розвитку в умовах післявоєнної трансформації України.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення сталого розвитку територіальних громад України в повоєнний період.

Предметом дослідження є механізми та інструменти публічного управління, спрямовані на забезпечення сталого розвитку територіальних громад через впровадження сучасних підходів до відновлення інфраструктури, залучення інвестицій та міжнародної допомоги, а також підтримки економічного, соціального та екологічного балансу.

Мета роботи – дослідити основні напрямки забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період, проаналізувати існуючі виклики, визначити основні проблеми, перспективи відновлення та розвитку громад, а також розробити рекомендації щодо вдосконалення зазначеного відновлення. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити сутність сталого розвитку територіальних громад;
- охарактеризувати особливості забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період;
- визначити проблеми забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період;
- дослідити особливості інфраструктурної відбудови медичних закладів в контексті забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період;
- запропонувати шляхи вирішення проблем забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період.

Методи дослідження. У роботі використано системний підхід, що дозволяє дослідити проблеми сталого розвитку територіальних громад як комплексне явище. За допомогою аналізу наукової літератури та нормативно-правових актів було розглянуто теоретичні засади сталого розвитку. Застосування діалектичного методу дозволило виявити взаємозв'язок між економічними, соціальними та екологічними компонентами сталого розвитку.

Також використовувались методи порівняльного аналізу, які дали змогу зіставити український досвід з міжнародними практиками сталого розвитку громад у повоєнний період. Статистичний метод дозволив провести кількісний аналіз наявної інформації щодо стану громад.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки можуть бути використані органами місцевого самоврядування для розробки стратегій відновлення та розвитку територіальних громад у повоєнний період. Результати дослідження можуть також бути корисними при розробці державних програм із залучення інвестицій, міжнародної технічної допомоги та впровадження інноваційних рішень у сфері публічного управління. Матеріали роботи можуть бути застосовані у навчальному процесі вищих навчальних закладів при вивченні дисциплін, пов'язаних з публічним управлінням, регіональним розвитком і сталим розвитком територій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи – 54 сторінки, з них основного тексту – 47 сторінок. Перелік інформаційних джерел включає 53 найменувань, з них 4 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Теоретичні аспекти та сутність сталого розвитку територіальних громад

Сталий розвиток територіальних громад в Україні має здійснюватися з урахуванням новітніх тенденцій розвитку територій, їх потенціалу та бути стратегічно-орієнтоване на сталий їх розвиток. Щодо сутності сталого розвитку, то він проявляється в якісних змінах територій, які розвиваються на принципах ефективного демократичного управління на місцевому рівні, що надає змогу переходити на новий, якісний рівень. Для того, щоб можна було вивести територіальну громаду на траєкторію сталого розвитку, слід визначити ресурсну забезпеченість території, а також збалансувати економічні, соціальні та екологічні інтереси суб'єктів політики місцевого розвитку, проаналізувати ситуацію, що склалася в різних секторах економіки тієї чи іншої території. Сталий розвиток визначається факторами економічного зростання, які його забезпечують, тобто факторами пропозиції, факторами попиту і розподілу, але при цьому такий розвиток охоплює значно ширше їх коло, а саме: розвиток науки, технологій, інформаційних послуг, які в комплексі є джерелами сталого розвитку [27].

В умовах розвитку сучасного державотворення в Україні зростає значимість сталого розвитку територій, актуалізуються питання підготовки, ухвалення та реалізації управлінських рішень. Управлінська практика свідчить про необхідність застосування нових підходів до забезпечення сталого розвитку територій.

Наразі все більшого значення набуває концепція збалансованого (сталого) розвитку, яка спрямована на інтеграцію соціальної, економічної та екологічної складових розвитку. Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань в процесах планування та ухвалення рішень щодо соціально-економічного розвитку територій [27].

В умовах глобальних викликів все більше уваги має приділятися забезпеченню сталого розвитку територій, своєчасному реагуванню органів публічної влади та управління на соціально-економічні й екологічні проблеми, забезпеченню взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства. Має бути приділено особливу увагу й проведенню стратегічної екологічної оцінки документів державного планування. Нині започатковані реформи, які стосуються усіх сфер життєдіяльності, висувають нові вимоги до здійснення публічної політики в Україні в забезпеченні сталого розвитку територій [6].

У Національній економічній стратегії на період до 2030 року визначені принципи, орієнтири, цінності в економічній політиці, до яких віднесено й інституційну спроможність («держава, що здатна забезпечити розвиток»). До викликів і бар'єрів на шляху досягнення стратегічної цілі «Підвищення інституційної спроможності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та агенцій регіонального розвитку для ефективного забезпечення розвитку регіонів і територіальних громад» віднесено:

- низький рівень прозорості, ефективності діяльності органів місцевого самоврядування;
- низький рівень компетенції керівників і спеціалістів органів місцевого самоврядування;
- низьку спроможність агенцій регіонального розвитку;
- незабезпеченість інструментами управління та моніторингу;
- неактивність територіальних громад [35].

Це пов'язано, у першу чергу, із низькою активністю членів територіальної громади у прийнятті рішень, відсутністю цільових показників ефективності діяльності, необізнаністю населення щодо структури місцевого самоврядування та планів розвитку територій, відсутністю інституційного досвіду щодо управління проєктами розвитку, стратегічного планування, відсутністю якісної системи підготовки кадрів для територіального управління; низьким рівнем забезпеченості статистичними даними органів місцевого самоврядування, оцифрування географічних даних територій; не виконання агенцій регіонального розвитку у повному обсязі своїх функцій внаслідок часткового дублювання їх функцій структурними підрозділами облдержадміністрацій [35].

Метою Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення й підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян у сферах життєдіяльності, надання якісних доступних публічних послуг, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Одними із очікуваних результатів її реалізації виділено такі:

- економічний, соціальний розвиток регіонів і територіальних громад;
- стимулювання економічного розвитку територій;
- посилення організаційної, правової та матеріальної спроможності територіальних громад й органів місцевого самоврядування;
- доступність та якість публічних послуг [39].

Опорою відновлення економічного зростання в Україні мають стати регіони та територіальні громади, шляхом до процвітання країни – збільшення економічної самостійності регіонів та територіальних громад, підтримка їх економічного розвитку, створення передумов для якісних перетворень,

активізація економічної діяльності, забезпечення територіальних громад в довгостроковій перспективі [6].

Має обов'язково бути ураховано вплив глобалізації на розвиток суб'єктів та об'єктів публічного адміністрування [27]. Перехід країни до моделі сталого (збалансованого) розвитку можливий на основі оптимізації використання природно-ресурсного, соціально-економічного, культурно-історичного потенціалів, обґрунтування напрямів і масштабів природокористування в межах країни та в її окремих регіонах [27].

Отже, питання розробки цілісного комплексу напрямів щодо врахування закономірностей інтеграційних процесів у розвитку країни, здійснення координації дій всіх гілок влади під час ухвалення управлінських рішень щодо соціально-економічного й екологічного розвитку країни не знайшло належного висвітлення [22]. Наявні можливості забезпечення сталого розвитку територій, поліпшення якості життя населення реалізуються недостатньо, що свідчить про необхідність переформатування системи публічного управління, яке має реагувати на сучасні виклики новими підходами до ухвалення управлінських рішень [23]. Забезпечити сталий розвиток можна завдяки ефективному використанню людських, природних, геополітичних ресурсів, структурно-технологічної трансформації виробництва та конкурентних можливостей [24].

Суспільна трансформація в Україні визначає перехід до сервісної держави, в рамках якої має сформуватися новий характер професійної діяльності державних службовців у сфері публічного управління. Це означає необхідність підготовки фахівців для роботи у сфері публічного управління та адміністрування, які здатні:

- здійснювати аналіз державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях, готувати пропозиції стосовно її формування, у тому числі формування та проведення експертизи проєктів, програм, концепцій, стратегій, проєктів законів, інших нормативно-правових актів, проєктів міжнародних договорів;

- забезпечувати реалізацію державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів;
- забезпечувати надання доступних та якісних публічних послуг;
- здійснювати державний нагляд і контроль за дотриманням чинного законодавства, управлінням державними фінансовими ресурсами, майном і забезпечувати контроль за їх використанням; управляти персоналом державних органів [43].

Отже, сталий розвиток територій в Україні має відповідати сучасним викликам, здійснюватися завдяки впровадженню нових підходів до підготовки документів державного планування з урахуванням проблем сталого розвитку територій. Саме тому, нині підготовці, прийняттю та реалізації управлінських рішень має приділятися особлива увага. Фахівці мають знати не тільки особливості підготовки та ухвалення управлінських рішень в органах публічної влади, а й про інформаційне забезпечення управлінських рішень, методи та технології ухвалення управлінських рішень, забезпечення якості управлінських рішень.

1.2. Формування правових основ сталого розвитку територіальних громад

Законодавство з питань сталого розвитку територій складається з Конституції України, законів України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про транскордонне співробітництво», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про державні цільові програми», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про Генеральну схему планування території України» та інших

законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Перший указ про затвердження Концепції державної регіональної політики затверджено 25 травня 2001 року. У 2005-2006 роках робота з нормативного забезпечення регіональної політики суттєво активізувалася. Зокрема, у 2005 році прийнято Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів», який визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики стимулювання розвитку регіонів і подолання депресивності територій. Цим Законом передбачено запровадження нової моделі стимулювання розвитку регіонів і депресивних територій. 21 липня 2006 року Постановою Кабінету Міністрів України затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 року [31].

Упродовж 2008-2009 років підготовлено проекти концепцій для впровадження трьох реформ:

- Концепція реформи місцевого самоврядування і територіальної організація влади;
- Концепція державної регіональної політики;
- Концепція підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування [31].

Після зміни уряду 2010 року ухвалені концепції було скасовано. Процес інтеграції України до Європейського Союзу розпочався із набуттям нашою країною незалежності, що обумовило необхідність створення у внутрішньому правопорядку держави відповідних правових приписів для його здійснення.

Основними напрямками інтеграційного процесу є: адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу, забезпечення прав людини, яка полягає у зближенні із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави у

рамках Європейського Союзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах – членах Європейського Союзу [28].

В Україні створена відповідна правова база та інституційна система реалізації публічних механізмів. Гарантом дотримання стратегічного курсу на євроінтеграцію є Президент України, який забезпечує політичний діалог із партнерами в ЄС та підписує необхідні євроінтеграційні закони, які ухвалює парламент. Від парламенту залежить своєчасне ухвалення євроінтеграційних законопроектів, що відповідають Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. При цьому вносити їх на розгляд можуть Президент, самі народні депутати і Кабінет Міністрів України. Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади розробляють підзаконні акти (наприклад, постанови і розпорядження), необхідні для виконання євроінтеграційних законів, національні євроінтеграційні програми і відповідають за їхню якісну і вчасну реалізацію. Головним відповідальним за євроінтеграцію в уряді є Віцепрем'єр-міністр з європейської та євроатлантичної інтеграції. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції розглядає законопроекти на їхню відповідність євроінтеграції [28].

Основоположними документами, які використовуються при розробці нормативно-правових актів в Україні щодо регіонального розвитку, є «Європейська хартія місцевого самоврядування» і «Декларація по регіоналізму в Європі». Європейська хартія місцевого самоврядування була підписана в Страсбурзі країнами – учасницями Ради Європи 15 жовтня 1985 року; Україною вона була підписана 6 листопада 1996 року і ратифікована Верховною Радою України 15 липня 1997 року [27].

Декларація по регіоналізму в Європі була підписана 4 грудня 1996 року в Базелі на Асамблеї Регіонів Європи. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС здійснюється відповідно до положень Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства

Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. [27].

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає широкий спектр можливостей для модернізації регіональної політики, здійснення транскордонного співробітництва та розвитку сільських територій. Реалізація положень Угоди про асоціацію виконує два важливих завдання.

–впроваджується нове розуміння регіональної політики як політики розвитку, стимулювання економічної, інвестиційної діяльності, заохочення інновацій та створення нових робочих місць;

–створює механізми і можливості співпраці між українськими громадами та їхніми партнерами в Європі, що відкриває широкі можливості фінансування реалізації важливих місцевих проектів, вивчення і використання досвіду на рівні місцевої влади [50].

Порядок денний асоціації, схвалений Радою асоціації між Україною та ЄС у березні 2015 року, є спільним практичним інструментом підготовки та сприяння повній імплементації Угоди про асоціацію. Цей документ є основним механізмом моніторингу та оцінювання прогресу України у виконанні Угоди про асоціацію. Порядок денний асоціації встановлює наступні пріоритети співпраці України з ЄС у сфері регіонального розвитку:

- імплементація Меморандуму про взаєморозуміння для започаткування діалогу про регіональну політику та розвиток регіонального співробітництва;

- визначення рамок регіонального розвитку шляхом прийняття Закону про засади державної регіональної політики чи внесення змін до законодавства з питань регіонального розвитку;

- ефективний механізм координації на місцях, у тому числі структурована процедура консультацій із зацікавленими сторонами регіонального розвитку (на національному та регіональному рівнях, включаючи громадянське суспільство);

- –повна прозорість і контроль бюджетних коштів, що виділяються на регіональний розвиток, у тому числі Державного фонду регіонального розвитку та субвенцій [50].

Закон від 5 лютого 2015 року № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики» передбачає запровадження середньо- і довгострокового планування – функції державного управління з обрання пріоритетів, визначення з урахуванням наявних ресурсів цілей та напрямів розвитку, розроблення та виконання взаємопов'язаних завдань і заходів соціально-економічного розвитку на середньо – (від трьох до п'яти років) і довгостроковий (понад п'ять років) періоди [12].

Також Закон передбачає:

- запровадження низки принципів реалізації державної регіональної політики, у тому числі принципу координації – взаємозв'язку та узгодженості довгострокових стратегій, планів та програм розвитку на державному, регіональному та місцевому рівні;

- систему взаємопов'язаних документів, які визначатимуть державну регіональну політику;

- повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, а також органу, що забезпечує реалізацію державної регіональної політики;

- координацію дій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з формування та реалізації державної регіональної політики.

Стратегія розвитку системи управління державними фінансами, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2013 р. № 774-р., містить низку завдань, що сприятимуть модернізації бюджетного процесу на місцях, ефективності, прозорості та підзвітності витрачання бюджетних коштів:

- удосконалення методологічної бази щодо визначення результативних показників бюджетних програм;

- оптимізація типових переліків бюджетних програм місцевих бюджетів;
- удосконалення нормативно-правової та методологічної бази, у тому числі щодо визначення результативності бюджетних програм місцевих бюджетів;
- удосконалення середньострокового прогнозування на рівні головних розпорядників коштів державного бюджету в частині забезпечення обґрунтованості прогнозних показників та відображення конкретних пріоритетів і завдань головних розпорядників бюджетних коштів у планах їх діяльності на середньостроковий період [43].

Державна стратегія регіонального розвитку України, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385, містить перелік основних принципів реалізації державної регіональної політики, (співробітництво, паритетність, субсидіарність тощо), цілі державної регіональної політики до 2020 року (підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів; територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток; ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку), пріоритетні напрями розвитку регіонів та механізми реалізації Стратегії (регіональні стратегії розвитку та плани заходів щодо їх реалізації; угоди щодо регіонального розвитку; державні програми подолання депресивності окремих територій; державні програми розвитку транскордонного співробітництва; державні цільові програми в окремих сферах соціально-економічного розвитку; державні цільові програми розвитку окремих територій) [43].

У 2018 році Україна приєдналась до Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку щодо ефективного публічного інвестування на всіх рівнях влади. Це засвідчило готовність країни впроваджувати заходи з реформування системи управління публічними інвестиціями.

Зокрема, забезпечити її стабільність, прозорість, ефективність, зменшення корупційних ризиків на всіх етапах реалізації інвестиційних проєктів. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року, яка була затверджена у 2020 році, стала головним планувальним документом державної регіональної політики України на 7 років з синхронізацією українського планувального циклу із європейським.

Стратегія є цілісним планувальним документом, який має чіткі територіальні виміри, зорієнтовує державну регіональну політику на досягнення 3-х стратегічних цілей, які є визначальними для держави та її регіонів. Стратегія визначила окремі типи функціональних територій, щодо яких мають застосовуватись нові інноваційні інструменти для розвитку [15].

12 травня 2021 р. прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації у 2021-2023 роках Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки», відповідно до якого затверджено план заходів на 2021-2023 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки.

Серед головних завдань виділено створення законодавчої основи функціонування та розвитку агломерацій, забезпечення збалансованого просторового розвитку територій, що входять до їх складу, що передбачає:

–врегулювання на законодавчому рівні організаційно-правових засад формування агломерацій сільськими, селищними та міськими територіальними громадами, принципів і механізмів взаємодії територіальних громад у межах агломерацій, гарантій і відповідальності учасників агломерації, а також форм державної підтримки агломерацій;

–здійснення методичного забезпечення визначення меж агломерацій та їх переліку і складу на основі світових та європейських критеріїв формування;– розроблення документації просторового розвитку (містобудівної документації) територіальних громад з урахуванням ризику виникнення надзвичайних ситуацій та додержання вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту

[16].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій», прийнятий 9 липня 2022 року, значно впливає на сталий розвиток територіальних громад. Цей закон розширює можливості місцевих органів влади для планування та реалізації стратегій відновлення, які враховують специфічні потреби регіонів, постраждалих від військових дій. Основні положення закону передбачають створення «планів відновлення та розвитку» для територій, які зазнали значних збитків, та введення функціональних типів територій, таких як «регіональні полюси зростання» і «території сталого розвитку». Ці зміни спрямовані на полегшення доступу громад до державних і міжнародних ресурсів для відновлення економіки, інфраструктури та соціальної сфери.

Закон також сприяє розвитку регіональних агенцій, які відповідатимуть за координацію проєктів розвитку на рівні місцевих громад, що забезпечить узгодженість стратегій на рівні держави, регіонів і громад. Це дозволить територіальним громадам швидше адаптуватися до викликів післявоєнного відновлення та ефективніше інтегрувати принципи сталого розвитку в місцеві проєкти. Така законодавча основа є критично важливою для подальшої стабілізації країни в соціально-економічному та екологічному аспектах після військових дій.

Таким чином, Україні має достатню правову базу для забезпечення розвитку публічної політики сталого розвитку, яка ґрунтується на вітчизняних та міжнародних правових нормах, закріплених у відповідних нормативних документах.

1.3. Аналіз світових тенденцій сталого розвитку територіальних громад

За кордоном існують різні моделі удосконалення координації політики щодо сталого (збалансованого) розвитку. Створюються органи, які відповідають за координацію діяльності центральних органів влади, а також органи чи організації, які здійснюють планування сталого (збалансованого) розвитку і консультативну підтримку для міжгалузевих узгодження політик на територіях [42].

У таких європейських країнах, як Болгарія, Хорватія, Польща, Чехія, Норвегія, Сербія, Латвія, Словаччина створені міністерства регіонального розвитку, головними цілями яких є координація в управлінні фінансовими ресурсами, призначеними країнам з Європейських структурних фондів, діяльність таких органів допомагає посиленню координації між органами влади у сталому розвитку регіонів, запровадженню міжсекторальних підходів. Цікавим є те, що саме у Норвегії за координацію територіального виміру політик інших урядових підрозділів через міжміністерські групи відповідає підрозділ територіального розвитку міністерства місцевого управління та регіонального розвитку [21].

Європа була серед засновників концепції сталого розвитку, починаючи з 70-х років XX століття. Після 1992 року тут було прийнято багато програм, створено спілок, інших організацій по розробці заходів для переходу до сталого розвитку. За показниками готовності та участі в розробці заходів щодо сталого розвитку виділяють 4 групи країн [2]:

1. Ранньою високою активністю;
2. Запізнілою високою активністю;
3. Запізнілою середньою активністю;
4. Пізньою низькою активністю.

До першої групи відносять: Швеція, Великобританія, Нідерланди, які

накопичили певний позитивний досвід у цій галузі, хоча мають між собою певні відмінності. У цих країнах спільно діють державні органи і органи місцевого самоврядування, недержавні організації, виділяються кошти на проведення відповідних природоохоронних, рекламних, освітніх програм і заходів. Населення поводить себе активно, контролюючи владу в питаннях охорони навколишнього середовища.

Національна стратегія сталого розвитку Швеції, розроблена у 2002 р., описує поточну ситуацію у сфері сталого розвитку та майбутні перспективи країни. Основними питаннями, що розглянуті в даному документі, є:

- організація ефективної взаємодії між економічним, соціальним та екологічним розвитком;
- глобальні проблеми сталого розвитку;
- аналіз міжнародної та національної діяльності у сфері сталого розвитку [20].

Даний документ містить перелік реалізованих заходів з переходу до сталого розвитку та сценарії майбутніх проектів. У стратегії виділено основні сфери сталого розвитку, а також конкретні цілі та заходи з їх досягнення.

Аналогічна стратегія сталого розвитку затверджена у Нідерландах [3, с. 85-95], яка містить загальні напрями регулювання сталого розвитку, мету та конкретні заходи. При цьому вибір цілей сталого розвитку та заходів по їх реалізації здійснюється за допомогою матриці компромісів. Дана матриця містить соціальні, економічні та екологічні аспекти сталого розвитку.

До другої групи належать: Данія, Фінляндія, Норвегія, які тільки з 1997 року почали активні дії з реалізації концепції сталого розвитку, вважаючи, що вони вже багато зробили в 80-х роках ХХ століття. Однак, в цих країнах стратегія сталого розвитку відображена в національній політиці і отримала необхідні правові основи. У цих країнах місцеві органи влади повинні звітувати перед центральними органами про свої результати в питаннях переходу до сталого розвитку, особливо з питань збільшення

ресурсозабезпечення, зниження забруднення, збільшення біорізноманіття [20].

Данія, Фінляндія Норвегія, Ісландія, Швеція, у 2005 – 2008 рр. впроваджували «Скандинавську стратегію сталого розвитку», в якій виділені такі питання: зміна клімату; збереження біологічного різноманіття; розвиток і збереження природного й культурного середовища; морські ресурси та їх збереження; забезпечення якості та безпеки продуктів харчування; діяльність хімічної промисловості, енергетики, транспорту, сільського господарства з позицій сталого розвитку; організації взаємодії бізнесу та виробництва; участь громадськості в проблемах сталого та гармонійного розвитку.

До третьої групи належать: Австрія, Німеччина, які ще пізніше підключилися до виконання глобальних програм сталого розвитку, а після Ріо-92 тут був тривалий період «мовчання», лише з 1997 року вони не тільки стали брати активну участь в міжнародних конференціях по сталому розвитку, але і значно активізували свою роботу в цьому напрямку. Тут росте активність населення, розробляються проекти і програми, приймаються законодавчі акти тощо. Однак, вузьким місце в реалізації концепції сталого розвитку є питання широкої участі населення і встановлення місцевих пріоритетних аспектів розвитку згідно «Порядку денного на 21 століття» [3].

У стратегії сталого розвитку Німеччини, прийнятої в 2012 р., сталий розвиток визначено як провідний принцип політики Федерального уряду Німеччини; задекларована необхідність дотримання даного принципу як цілі й критерію оцінки діяльності уряду [1]. Стратегія базується на чотирьох ключових директивах: рівномірність поколінь; якість життя; соціальна згуртованість; міжнародна відповідальність.

Завданнями сталого розвитку Німеччини, починаючи з 2013 р., є фінансова стійкість, стала господарська діяльність, клімат та енергетика та ін. Стратегія сталого розвитку Німеччини містить також індикатори за окремими сферами сталого розвитку.

Таким чином, найпоширенішими напрямками сталого розвитку в ЄС є:

- контроль за збереженням природного середовища;
- підтримання біологічного різноманіття;
- вдосконалення екологічної політики: контроль за відходами та викидами, скорочення обсягів парникових газів, тощо;
- провадження стандартів чистоти водних, повітряних, земельних ресурсів та їх захист від антропогенного навантаження;
- вирішення специфічних національних проблем країни – старіння населення, підвищення активного довголіття та працездатності пенсіонерів, зниження рівня захворюваності та ін.

До четвертої групи належать країни: Іспанія, Італія, Ірландія, Франція. Жодна з названих країн не брала участі в підготовці глобальних програм сталого розвитку, а внутрішні дії по охорони навколишнього середовища та розвитку не зазначалися особливою активністю. Наприклад, в Іспанії регіональні агентства екологічного спрямування знаходяться тільки в стадії формування. Міністерство з питань навколишнього середовища тут було створено лише в 1996 році. У Франції, хоча Міністерство у довкілля і було створено в 1971 році, але активна екологічна політика не проводиться [20].

РОЗДІЛ 2

СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

2.1. Особливості забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період

Формування стабільної та ефективної державної політики у сфері безпеки та оборони України в умовах війни має стати фундаментом для забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період. Важливим аспектом цієї політики є її здатність протидіяти сучасним загрозам і викликам, адаптуватися до кризових ситуацій, а також ефективно відновлюватися після втрат. У Стратегії національної безпеки поняття стійкості визначається як «здатність підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей» [37]. Крім того, документ наголошує на тому, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні. Реалізація цієї норми Конституції України – головна ціль державної політики національної безпеки» [18].

З 22 червня 2018 року набув чинності Закон України «Про національну безпеку України» [36], який визначив і чітко розмежував повноваження державних органів у сфері національної безпеки та оборони. Серед ключових національних інтересів цей закон виділяє здобуття членства в Європейському Союзі та НАТО. Подальшим кроком стало підписання Президентом України 14 вересня 2020 року Указу «Про Стратегію національної безпеки України», а 25 березня 2021 року – Указу «Про Стратегію воєнної безпеки України», що вперше в історії незалежної України сформувало цілісну архітектуру національної безпеки.

Україна є унікальним прикладом у сучасній європейській історії, будучи єдиною державою, що веде конвенційну війну проти колись другої за потужністю армії світу. І при цьому демонструє успішність у цій боротьбі. Військова служба в Україні чітко регламентована законодавством, а система соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей безперервно вдосконалюється, забезпечуючи належний рівень підтримки та мотивації для захисників держави.

Міністерство оборони України представило «Концепцію військової кадрової політики Міністерства оборони на період до 2025 року», яка окреслює стратегічні напрями трансформації кадрової системи в Збройних Силах відповідно до сучасних викликів і стандартів. Основні положення концепції передбачають:

- Імплементацию натовських принципів і підходів у систему управління кадрами Збройних Сил, зокрема у сферу кар'єрного росту та професійного розвитку військовослужбовців.
- Поступовий перехід до контрактної форми служби, що включає зменшення обсягів призову на строкову військову службу та формування резерву військовослужбовців, необхідного для обороноздатності.
- Запровадження сучасної системи управління кар'єрою, побудованої за принципами НАТО, яка базується на військових званнях та забезпечує чіткий, структурований підхід до просування по службі.
- Розвиток військового лідерства, що передбачає підготовку командирів до виконання стратегічних, операційних і тактичних завдань у відповідності до міжнародних стандартів.
- Забезпечення прозорості кадрових процесів, зокрема у відборі, присвоєнні військових звань, просуванні по службі та призначенні на посади, з дотриманням принципів доброчесності.
- Уточнення повноважень командирів і керівників щодо прийняття кадрових рішень, а також чітке визначення функцій служб персоналу

Міністерства оборони та Збройних Сил.

– Розвиток людського капіталу, що включає модернізацію систем охорони здоров'я, соціального та правового захисту військовослужбовців, а також сприяння гендерній рівності у військовому середовищі.

– Підвищення ролі професійного сержантського складу, як ключового елементу структури Збройних Сил, здатного забезпечувати оперативну готовність підрозділів.

– Формування прозорої системи грошового забезпечення, яка ґрунтується на ієрархії військових звань, забезпечуючи справедливу оплату праці відповідно до рівня відповідальності.

– Модернізацію системи військової освіти через підготовку офіцерського, сержантського та старшинського складу за євроатлантичними стандартами, що включає впровадження інноваційних підходів до навчання та професійного розвитку.

– Ці стратегічні заходи спрямовані на створення сучасної, прозорої та ефективної кадрової політики, яка відповідає євроатлантичним стандартам і сприяє підвищенню професійного рівня Збройних Сил України. [6].

Отже, держава та її збройні сили досягли значних успіхів у формуванні доктринальної бази, створенні організаційних структур, здатних ефективно протидіяти збройній агресії, а також у комплектуванні їх мотивованим та належним чином підготовленим персоналом. Про це свідчать результати успішного протистояння агресору в усіх ключових сферах.

Однак, низка вразливих аспектів Сектору безпеки та оборони залишається невирішеною, особливо в роботі з персоналом. Зокрема, це стосується недостатнього розуміння концепції лідерства, відсутності ефективних механізмів відбору та підготовки військових лідерів. Існують проблеми з надмірною тривалістю ухвалення рішень щодо призначень, переведень та звільнень, а також непрозорістю процесів просування по службі, нагородження та присвоєння військових звань. Такі недоліки негативно впливають на бойову

готовність, зокрема в ситуаціях, коли сержанти, які мають виконувати важливі командні завдання, змушені займати посади рядових, попри постійні розмови про розвиток професійного сержантського корпусу.

Ключовими чинниками, що знижують рівень безпеки та створюють ризики для сталого розвитку територіальних громад, є:

- недосконалість державного управління та регулювання;
- поширення корупції та функціонування тіньової економіки;
- відсутність національної системи захисту інтересів України в

умовах викликів і загроз глобальної економіки [4].

Для забезпечення безпеки та оборони в контексті сталого розвитку територіальних громад доцільно впровадити певний алгоритм дій (рис. 2.1). У сучасних умовах важливими стають наступні заходи:

1. Попередження та мінімізація викликів і загроз під час військових дій. Це передбачає своєчасну ідентифікацію потенційних ризиків і розробку превентивних заходів, що дозволять мінімізувати їхній вплив.

2. Розробка та реалізація національних стратегій і програм розвитку, спрямованих на вдосконалення окремих складових економічної безпеки. Це включає формування системи економічної стійкості на рівні як національного, так і місцевого управління.

3. Створення системи безпеки у сфері публічного управління та адміністрування. Це вимагає вдосконалення адміністративних процедур, підвищення прозорості управлінських процесів і залучення громадськості до формування політики безпеки [4].

Забезпечення системного підходу до вирішення цих завдань стане основою для побудови ефективної системи національної безпеки, яка враховує сучасні виклики та сприяє сталому розвитку територіальних громад [4].

1. Ідентифікація і раннє виявлення викликів і загроз (характер, масштаб, рівень прояви загрози; тенденції зміни, про

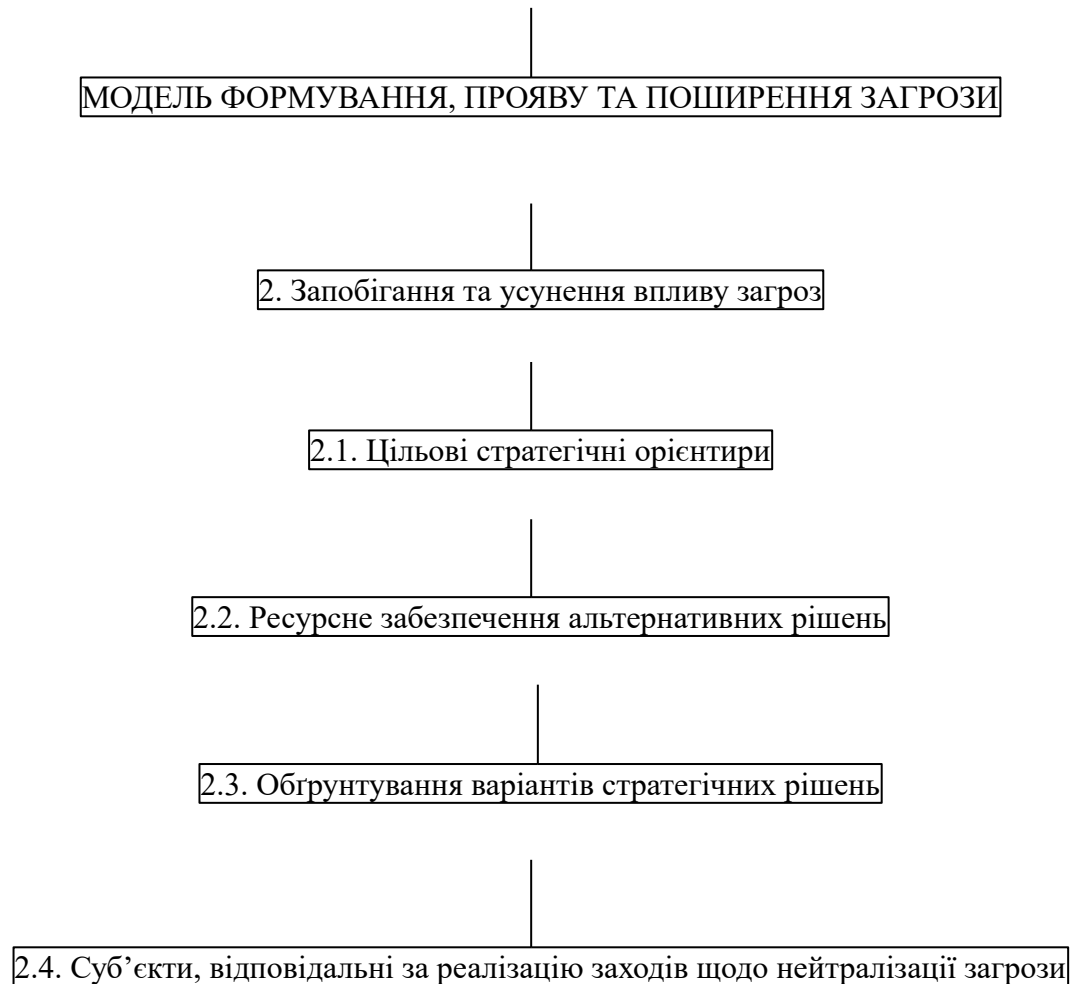

Рис. 2.1. Алгоритм розробки забезпечення безпеки і оборони в контексті сталого розвитку територіальних громад

Джерело: [4].

Очевидно, що попри поступовий розвиток системи логістики, досягнення задекларованих стандартів НАТО і повноцінного забезпечення військовослужбовців усім необхідним для ведення бойових дій залишається далеким завданням. Універсальне забезпечення за будь-яких умов – у різні пори року, уночі чи вдень, на землі, у повітрі, на воді,

під водою, в інформаційному чи кіберпросторі – поки що не досягається на належному рівні. Фінансова спроможність державного бюджету відіграє ключову роль у цьому процесі. Невирішені проблеми у фінансовій сфері можуть значно підірвати спроможності сектору оборони, навіть якщо інші елементи залишатимуться функціональними.

Фінансове забезпечення є критично важливим не лише для сфери оборони, але й для забезпечення сталого розвитку територій, особливо в умовах воєнного стану. Органи влади мають оперативно ухвалювати рішення, спрямовані на задоволення життєво важливих потреб населення. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 252 від 11 березня 2022 року, у період воєнного стану фінансування закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та формування місцевих бюджетів здійснюється на основі бюджетного законодавства із врахуванням спеціальних умов [42]. Попри складну економічну ситуацію, місцеві бюджети України демонструють доволі позитивну динаміку. Так, у першій половині 2022 року місцеві бюджети отримали 173,8 млрд грн, що перевищує показники аналогічного періоду 2021 року на 18,4 млрд грн або на 11,8% [42]. У 2023 році тенденція до зростання доходів місцевих бюджетів продовжилася. У січні-жовтні 2023 року надходження до місцевих бюджетів досягли 371,2 млрд грн, що свідчить про стабільне збільшення фінансових ресурсів.

Це фінансове зростання створює можливості для територіальних громад інвестувати у критично важливі напрями, зокрема відновлення інфраструктури, розвиток соціальних послуг і впровадження енергоефективних проєктів. Таким чином, стабільне наповнення місцевих бюджетів забезпечує умови для відновлення та сталого розвитку територій, особливо в контексті післявоєнної трансформації України.

2.2. Результати дослідження

Повномасштабна війна спричинила масштабну гуманітарну кризу та масове переміщення населення, зокрема за кордон, що матиме тривалий вплив на демографічні процеси в Україні. Суттєве погіршення економічної ситуації призвело до різкого зниження доходів громадян та зростання рівня безробіття, наслідки якого відчуватимуться ще довгі роки.

Хоча економіка поступово відновлюється, а попит на робочу силу зростає, рівень безробіття залишатиметься вищим за природний через тривалі наслідки війни. Відновлення реальних зарплат відбуватиметься поступово, однак стримуватиметься дисбалансом між пропозицією та попитом на робочу силу. Демографічні зміни, зокрема скорочення працездатного населення через міграцію та загальну дестабілізацію, створюватимуть додаткові перешкоди для розвитку ринку праці у довгостроковій перспективі.

Війна також кардинально змінила демографічний та соціально-економічний ландшафт країни. Втрата близьких, фізичні та психологічні травми, вимушене переселення, втрата житла, роботи та майна стали реаліями для більшості українців. Крім того, ускладнений доступ до освіти, медицини та навіть базових життєвих потреб, особливо в регіонах, що опинилися під окупацією, створює передумови для подальшого погіршення демографічних показників. Ці фактори матимуть тривалий негативний вплив не лише на соціальну сферу, але й на пропозицію робочої сили, стримуючи економічне відновлення країни на найближчі роки.

Втрати серед військових і цивільного населення внаслідок воєнних дій ще підлягають детальній оцінці. Водночас очевидним довгостроковим наслідком війни стане суттєве зниження рівня народжуваності, яка й до початку конфлікту залишалася на відносно низькому рівні. На демографічну ситуацію та стан ринку праці значний вплив має масове переміщення населення, зокрема за кордон. За інформацією ООН, станом на 21 червня 2023 року кількість біженців

з України перевищила 8 млн осіб. Значна частина з них отримала тимчасовий захист і державну допомогу у країнах, які їх приймають.

Опитування свідчать, що більшість переселенців планує повернутися додому. Станом на кінець червня вже близько 3 млн громадян повернулися в Україну. Очікується, що наступні хвилі репатріації відбудуться після завершення літніх канікул, а також після стабілізації безпекової ситуації до кінця року. Внаслідок цього у 2023 році від'ємне сальдо міграції складе приблизно 3,2 млн осіб, а у 2024 році скоротиться до 2,5 млн. Надалі воно стабілізується на дещо нижчому рівні у 2025 році. Однак, тривалість війни та безпекові ризики можуть суттєво вплинути на ці прогнози [43].

Дані опитувань Work.ua свідчать, що 59% українських біженців вже шукали роботу у країнах свого тимчасового перебування. Зокрема, у Польщі 18% українських громадян вже працюють, а 71% планують розпочати роботу найближчим часом. Крім того, 81% біженців активно вивчають мову приймаючої країни, що свідчить про їхню інтеграцію у місцеве середовище. Водночас 28% продовжують працювати дистанційно для українських підприємств та організацій, отримуючи заробітну плату з України.

Серед біженців, які виїхали за кордон, переважають жінки з дітьми, більшість з яких мають вищу освіту. Значна частина цих людей, навіть після завершення активної фази війни, ймовірно, залишиться в країнах, що надали їм тимчасовий притулок. Це обумовлено їхньою поступовою адаптацією, вивченням мови, активним пошуком роботи чи вже наявною зайнятістю. Разом з тим, певна кількість біженців продовжує дистанційно працювати на українських підприємствах, зберігаючи професійні зв'язки з Україною. Однак, чим довше тривають воєнні дії, тим нижчою стає ймовірність їхнього повернення [43].

Масова міграція спричиняє значний негативний вплив на демографічну ситуацію та економічний розвиток України. Зокрема, вона призводить до скорочення внутрішнього споживання, зменшення пропозиції робочої сили та

створює довгостроковий тиск на ринок праці. Такі процеси знижують потенціал економічного зростання, впливають на формування ВВП та посилюють проблеми у пенсійній системі.

Додатковий виклик для розвитку територій створює і внутрішня міграція. У східних регіонах України економіка була переважно орієнтована на промисловість, що значно відрізняється від структури зайнятості у західних областях. Це може поглибити існуючі диспропорції між попитом і пропозицією на ринку праці, попри заходи з релокації підприємств.

З початком війни ринок праці практично зупинився, проте в останні місяці відзначається поступове його відновлення. Водночас, пропозиція робочої сили все ще значно перевищує попит, що обмежує можливості для повноцінного відновлення економічної активності.

На початку повномасштабної війни ринок праці зазнав різкого скорочення як у кількості вакансій, так і резюме. Однак вже з квітня почалося помітне зростання кількості шукачів роботи. Це було спричинено поверненням частини мігрантів та обмеженим фінансовим резервом домогосподарств після пандемії COVID-19. Водночас зростання кількості вакансій залишалося повільним, навіть у таких стійких галузях, як ІТ. Така ситуація зумовлена значним спадом економічної активності, невизначеністю щодо майбутнього та обмеженими фінансовими ресурсами підприємств [43].

Оперативне опитування підприємств, яке Національний банк України проводив у березні – травні, показало, що на початку війни більшість підприємств утримували стабільну кількість персоналу та фонди оплати праці. Однак, із продовженням бойових дій та усвідомленням, що конфлікт не завершиться швидко, підприємства змушені були оптимізувати свої витрати через погіршення фінансово-економічного стану.

Відновлення економічної активності у майбутньому сприятиме зростанню попиту на робочу силу. Проте його структура зміниться. Особливий попит очікується на працівників, які будуть задіяні у відновленні інфраструктури,

виробничих потужностей та логістиці. Водночас попит на працівників у промислових секторах залишатиметься відносно низьким через тривалий період, необхідний для відновлення зруйнованих виробництв. Виїзд працездатного населення за кордон, а також скорочення робочої сили в країні можуть спричинити гострий дефіцит працівників у певних галузях, що поглибить вже існуючі диспропорції на ринку праці.

Серед інших факторів, які впливатимуть на ринок праці, – низький рівень інвестицій в економіку у найближчі післявоєнні роки та слабкий фінансовий стан бізнесу. Ці чинники будуть обмежувати загальне відновлення попиту на робочу силу. Отже, сталий розвиток територіальних громад у повоєнний період залежатиме не лише від ринку праці, але й від стану інших ключових сфер, таких як безпека та оборона. Інтеграція заходів для підтримки економіки, залучення інвестицій та модернізації ринку праці стане визначальним чинником успішного відновлення та довгострокового розвитку.

Відновлення України після війни потребує комплексного вирішення екологічних викликів, які суттєво впливають на можливість сталого розвитку територіальних громад. Воєнні дії спричинили масштабне забруднення земель, деградацію водних ресурсів, пошкодження ґрунтів, руйнування лісових екосистем та втрату біорізноманіття. За попередніми оцінками, екологічні збитки включають пошкодження понад 3 мільйонів гектарів лісових масивів та забруднення поверхневих вод важкими металами й нафтопродуктами. Відновлення екологічної рівноваги вимагає впровадження програм, спрямованих на очищення та реабілітацію постраждалих територій, таких як утилізація вибухонебезпечних матеріалів, відновлення природних ландшафтів і створення умов для повернення біорізноманіття [8; 16].

У напрямку забезпечення сталого розвитку вже діють численні ініціативи, зокрема впровадження принципів «зеленої» відбудови. Програми міжнародної допомоги, як-от стратегічна екологічна оцінка, допомагають громадам інтегрувати екологічні стандарти у повоєнне планування й відновлення

інфраструктури. Значну роль відіграють громадські організації, які співпрацюють із місцевими громадами, сприяючи впровадженню екологічно безпечних практик. Серед таких ініціатив – заходи з підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії для забезпечення медичних закладів та житлових об'єктів.

З огляду на масштабну шкоду довкіллю, сталий розвиток післявоєнної України вимагає не лише активної координації з боку держави, але й значної підтримки міжнародних партнерів. Це включає фінансування та реалізацію екологічних проєктів на місцевому рівні, спрямованих на створення стійких екосистем та забезпечення довготривалої екологічної стабільності [45].

Відновлення медичної інфраструктури є одним із ключових чинників сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період. Модернізація та реконструкція медичних закладів не лише забезпечує доступ населення до якісних медичних послуг, але й сприяє економічній стабільності регіонів шляхом створення нових робочих місць і підвищення рівня життя.

За даними Міністерства охорони здоров'я України [22], до кінця 2023 року було відновлено понад 150 медичних установ у регіонах, які постраждали від війни, зокрема в Харківській, Луганській та Донецькій областях. Значна частина цих закладів отримала сучасне медичне обладнання, а також оновлену інфраструктуру для надання якісних медичних послуг. Особливо важливими є ініціативи щодо впровадження енергоефективних технологій. У співпраці з урядом Німеччини та Європейським Союзом було розпочато будівництво шести енергонезалежних лікарень у Львівській, Дніпропетровській, Миколаївській, Сумській, Запорізькій та Чернігівській областях. Перша з них, збудована за модульною технологією відповідно до європейських стандартів енергозбереження, почала функціонувати у Львові у вересні 2023 року [49].

Іншим вагомим проєктом є ініціатива Світового банку та Європейського Союзу, спрямована на фінансову підтримку реконструкції лікарень і поліклінік. У 2022-2023 роках ця програма сприяла модернізації понад 50 медичних

закладів, зокрема в прифронтових зонах, забезпечуючи їх необхідним обладнанням і створюючи нові відділення для надання швидкої медичної допомоги.

У рамках європейської програми «Польща-Україна 2021-2027» було реалізовано проєкти відновлення медичних закладів у Львівській області. Ці проєкти передбачали впровадження енергоефективних рішень, таких як встановлення сонячних панелей і модернізація систем опалення, що дозволило знизити енергоспоживання на 30%. Такий підхід забезпечив стабільність функціонування лікарень навіть у разі перебоїв з енергопостачанням. Загалом у межах програми було профінансовано 20 проєктів із 115 поданих заявок. Для забезпечення фінансування більшої кількості проєктів було знижено рівень співфінансування з 90% до 83%, що дало змогу залучити загалом 39,92 млн євро грантових коштів [17].

Відновлення медичної інфраструктури відіграє вирішальну роль у соціально-економічному відновленні після війни. Модернізація медичних закладів покращує доступ до якісних послуг, знижує рівень захворюваності та сприяє зростанню добробуту громад. Дані та приклади успішної реалізації проєктів підтверджують, що такі ініціативи є критично важливими для відновлення України та її сталого розвитку.

2.3. Проблеми забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період та шляхи їх вирішення

Забезпечення сталого розвитку територій у повоєнний період в Україні є складним завданням, яке включає в себе як економічні, так і соціальні, екологічні та політичні аспекти. Основні проблеми, з якими стикатиметься країна після війни, можна розділити на кілька ключових категорій:

1. Відновлення інфраструктури, оскільки значна частина інфраструктури, особливо в регіонах, що були епіцентрами бойових дій, зазнала руйнувань. Це стосується: житлових будівель, доріг, мостів, енергетичних об'єктів; інфраструктури водопостачання, каналізації та електропостачання; шкіл, лікарень та інших соціальних об'єктів. Відновлення потребує значних фінансових вкладень і часу, що ускладнює процес сталого розвитку.

2. Економічна стабілізація:

- безробіття: війна призвела до значних втрат робочих місць, особливо в промисловому секторі та аграрному секторі на сході та півдні країни. Забезпечення робочих місць для населення – один із важливих елементів сталого розвитку.

- інвестиції: після війни інвестори можуть вважати Україну ризикованою для вкладень, що вплине на темпи економічного відновлення.

- диверсифікація економіки: багато галузей потребують модернізації, особливо у виробництві та сільському господарстві.

3. Демографічна криза, яку війна спричинила як всередині країни (внутрішньо переміщені особи), так і за її межі. Наслідками цього є скорочення робочої сили, старіння населення, зниження народжуваності, що ускладнює довгострокове демографічне відновлення.

4. Екологічні проблеми, оскільки війна завдала значної шкоди екосистемам країни, що вплине на стале відновлення:

- забруднення ґрунтів та водних ресурсів: наслідки руйнування промислових об'єктів, обстріли, вибухи зброї залишають хімічне забруднення.

- знищення природних екосистем: знищення лісів, заповідників та інших природоохоронних зон ставить під загрозу біорізноманіття.

5. Соціальна адаптація вимагає забезпечення соціальної реабілітації тих, хто постраждав від війни, а саме: військових та їхніх сімей, які потребують соціальної підтримки, реабілітації та інтеграції; внутрішньо переміщених осіб, що потребують нових умов для життя, працевлаштування та соціальних послуг.

6. Політична стабільність та реформи, а саме для сталого розвитку необхідно також забезпечити стабільну політичну ситуацію та продовження реформ, зокрема: антикорупційні заходи, судова реформа, децентралізація, яка дозволить місцевим громадам ефективніше розпоряджатися ресурсами.

7. Міжнародна підтримка, адже значна частина відновлення буде залежати від міжнародної допомоги – фінансової, технічної та експертної підтримки. Проте важливо, щоб Україна змогла використовувати ці ресурси максимально ефективно для забезпечення довгострокової стабільності.

Сталий розвиток територій у повоєнний період зумовлений недостатньою здатністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування ефективно виконувати зобов'язання перед суспільством та громадянами України, а також необхідністю адаптації управління до європейських стандартів та принципів, впровадження європейських цінностей, підвищення якості публічного управління. Модернізація державної політики є важливим чинником здійснення процесів радикального оновлення українського суспільства і передбачає створення ефективної системи публічного управління, яка б надавала якісні публічні послуги громадянам на рівні, що відповідає європейським стандартам, забезпечила становлення України як правової європейської держави з високим рівнем життя громадян, соціальної стабільності, демократії та європейських цінностей.

Для прискорення реформ і реалізації процесів сталого розвитку Україна може скористатися доступом до різноманітних фінансових інструментів Європейського Союзу, включаючи єдиний інструмент (ІРА), окремі проєкти економічної допомоги, довгострокові кредити та гранти. Уже зараз країна адаптувала близько 70% правового доробку ЄС, що включає законодавчі акти, стандарти, норми та правила Євросоюзу. Крім того, Україна демонструє значний прогрес у розвитку демократії, модернізації державного управління, створенні активного громадянського суспільства, успішному впровадженні реформи децентралізації, підвищенні рівня освіти, діджиталізації, організації

демократичних виборів, а також у проведенні реформ у транспортному та енергетичному секторах [2].

Європейська комісія висунула сім додаткових умов, виконання яких необхідне для збереження нового статусу України та переходу до наступного етапу інтеграційного процесу. Серед ключових завдань – завершення реформи Конституційного суду, продовження судової реформи, активізація антикорупційної боротьби, протидія відмиванню коштів, імплементація антиолігархічного законодавства, узгодження аудіовізуального законодавства з європейськими стандартами та оновлення законодавства про права національних меншин [2].

Сталий розвиток територій у повоєнний період в Україні повинен орієнтуватися на інтеграцію європейських цінностей. Це передбачає не лише економічне зростання, але й впровадження таких імперативів, як толерантність, повага до інших, захист прав меншин. Особливу увагу слід приділити феномену демократії, який є одним із головних орієнтирів національної самоідентифікації, особливо в умовах поточної «інформаційно-сміслової» війни. Демократія безпосередньо стосується сфери публічного управління та адміністрування, що робить її критично важливою в процесах реформування країни.

Розвиток інформаційних технологій і віртуальних спільнот, здатних до самоорганізації, відкриває перспективи для запровадження сучасних демократичних механізмів. Це включає електронну демократію, демократію компетенції та демократію участі, що можуть стати ключовими інструментами для поглиблення громадської участі в управлінських процесах та підвищення ефективності публічного управління в Україні [6].

Модернізація України має здійснюватися як у воєнний, так і в міжвоєнний та повоєнний періоди, адаптуючи завдання під конкретні виклики часу та забезпечуючи їх реалізацію через мобілізацію доступних внутрішніх і зовнішніх ресурсів. У період війни економіку доцільно умовно розподілити на дві складові: директивну та ринкову. Директивна складова повинна

забезпечувати не лише виробництво і доставку необхідних для військових товарів, але й гарантувати постачання продукції та послуг для мінімального забезпечення життєдіяльності цивільного населення – від харчових продуктів до комунальних послуг. Ринкова складова, яка зазнає суттєвих трансформацій, повинна функціонувати з урахуванням попиту як на міжнародних ринках, так і на скороченому внутрішньому ринку, поступово набуваючи рис модернізованої повоєнної економіки. Водночас просторовий баланс між директивною та ринковою економікою буде залежати від близькості конкретних територій до зон активних бойових дій [6].

У всі ці періоди ключовим пріоритетом для економіки України залишається розвиток воєнно-промислового комплексу з максимально замкнутим циклом виробництва. Це включає створення умов для збереження безпеки критичних виробничих об'єктів, що має важливе значення для підтримки національної обороноздатності.

Однією з ключових складових повоєнного відновлення є інфраструктурна відбудова медичних закладів, яка відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад. Основні проблеми, пов'язані з цим процесом, узагальнені на рис. 2.2. Для їх вирішення необхідно інтегрувати фінансові, технологічні, кадрові та соціальні інструменти, спрямовані на формування ефективної системи відбудови медичних закладів. Така система має бути орієнтована на довгостроковий розвиток громад і відповідати принципам сталого розвитку.

Повоєнне відновлення медичних закладів в Україні відкриває значні можливості для покращення якості життя громадян та сприяння сталому розвитку територій. Ефективна реконструкція медичної інфраструктури повинна бути спрямована не лише на відновлення функціональності закладів, але й на створення стійких, адаптивних до сучасних викликів об'єктів охорони здоров'я.

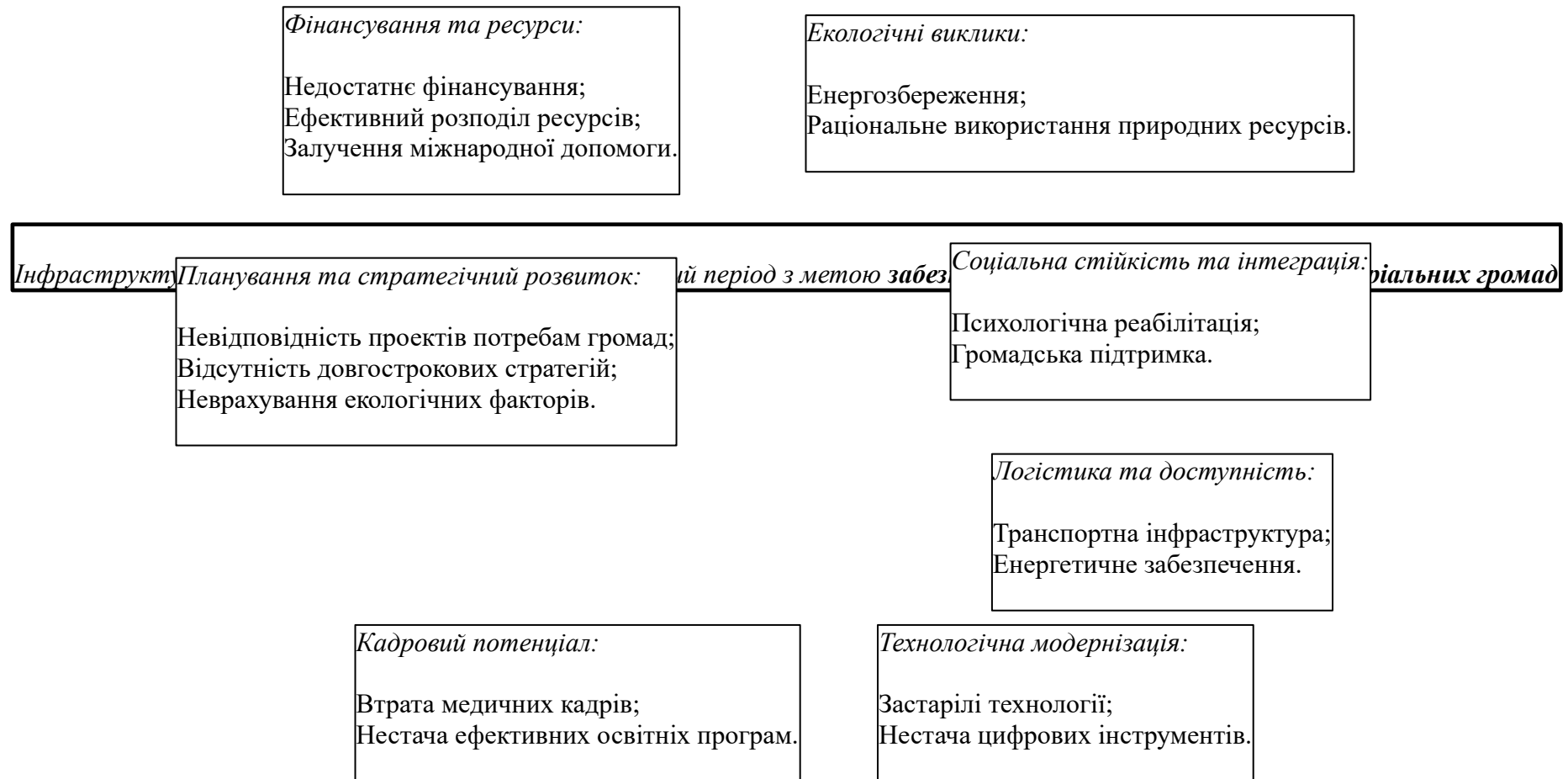

Рис. 2.2. Основні проблеми інфраструктурної відбудови медичних закладів у повоєнний період в контексті забезпечення сталого розвитку територіальних громад в Україні

Одним із ключових пріоритетів є впровадження енергоефективних та екологічно орієнтованих рішень у процесі відбудови медичних установ. Приклади успішної реконструкції, такі як модернізація лікарні у Львівській області, демонструють, що використання відновлюваних джерел енергії, зокрема сонячних панелей, та встановлення сучасних систем опалення значно знижують рівень енергоспоживання та скорочують викиди CO₂ [42]. Такий підхід не лише сприяє екологічній стійкості, але й забезпечує лікарні стабільними джерелами енергії навіть у разі перебоїв з традиційним енергопостачанням, що є критично важливим для їх безперебійної роботи.

Фінансова складова відіграє ключову роль у відновленні медичних закладів, що вимагає активного залучення міжнародної підтримки та розвитку партнерських відносин. Зокрема, ініціативи таких організацій, як Світовий банк та Європейський Союз, вже довели свою ефективність у модернізації медичних установ у регіонах, які зазнали впливу бойових дій. Поєднання державного і місцевого фінансування із зовнішніми грантами та позиками дозволить забезпечити стабільний фінансовий потік для реалізації довгострокових проєктів. Водночас координація з міжнародними донорами та прозоре використання фінансових ресурсів сприятимуть зміцненню довіри до таких ініціатив [3].

Кадровий потенціал залишається ключовим фактором у забезпеченні якісної роботи системи охорони здоров'я. Для розв'язання проблеми нестачі медичних фахівців у громадах необхідно впроваджувати програми перекваліфікації та підвищення кваліфікації лікарів і медичного персоналу, зокрема у відновлених лікарнях. Додатково слід створювати мотиваційні програми, які заохочуватимуть медиків до роботи у віддалених та прифронтових регіонах, що сприятиме зміцненню кадрового забезпечення цих територій [3].

Модернізація медичних закладів має охоплювати не лише фізичну інфраструктуру, але й впровадження сучасних цифрових технологій. Інтеграція

електронних медичних карток, телемедичних рішень та інших інноваційних інструментів оптимізує управління медичними установами та підвищує якість медичних послуг. Оцифрування даних забезпечує більш ефективну взаємодію між різними закладами охорони здоров'я, що сприяє злагодженій роботі системи та покращує доступ пацієнтів до медичних послуг.

Сталий розвиток вимагає активного залучення місцевих громад до процесу післявоєнного відновлення. Співпраця з жителями для визначення їхніх потреб і очікувань сприяє створенню медичних закладів, які ефективно відповідають актуальним викликам. Соціальна підтримка, зокрема через програми психологічної реабілітації, є важливим аспектом відновлення, особливо для тих, хто зазнав значних втрат через військові дії. Залучення громадян до цього процесу не лише посилює довіру до місцевої влади, але й забезпечує інтеграцію медичних установ у соціальну структуру громади, роблячи їх невід'ємною частиною повсякденного життя [6].

Відновлення інфраструктури не може обмежуватися лише будівництвом чи реконструкцією медичних закладів. Важливим є також забезпечення транспортної доступності цих установ, зокрема для мешканців віддалених населених пунктів. Це включає відновлення доріг, забезпечення громад транспорту сучасними засобами, а також розвиток системи доступу до спеціалізованих медичних послуг. Такий комплексний підхід забезпечить рівноправний доступ до якісної медичної допомоги для всіх категорій населення.

Загалом, інтеграція сталих, інноваційних та соціально орієнтованих підходів до інфраструктурного відновлення медичних закладів є ключовою умовою зміцнення соціальної стійкості та економічного розвитку територіальних громад у повоєнний період. Ці зусилля формують міцну основу для довгострокового відновлення, підвищують якість життя населення та створюють стійкі громади, здатні протистояти майбутнім викликам.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Визначено сутність сталого розвитку територіальних громад. Сталий розвиток територіальних громад в Україні має здійснюватися з урахуванням новітніх тенденцій розвитку територій, їх потенціалу та бути стратегічно-орієнтоване на сталий їх розвиток. Щодо сутності сталого розвитку, то він проявляється в якісних змінах територій, які розвиваються на принципах ефективного демократичного управління на місцевому рівні, що надає змогу переходити на новий, якісний рівень. Для того, щоб можна було вивести територіальну громаду на траєкторію сталого розвитку, слід визначити ресурсну забезпеченість території, а також збалансувати економічні, соціальні та екологічні інтереси суб'єктів політики місцевого розвитку, проаналізувати ситуацію, що склалася в різних секторах економіки тієї чи іншої території. Сталий розвиток визначається факторами економічного зростання, які його забезпечують, тобто факторами пропозиції, факторами попиту і розподілу, але при цьому такий розвиток охоплює значно ширше їх коло, а саме: розвиток науки, технологій, інформаційних послуг тощо.

Охарактеризовано особливості забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період. На розвиток територій у довоєнний період впливали різноманітні чинники, зумовлені нестабільним економічним розвитком держави та пандемічними зрушеннями у світі. Повномасштабна війна призвела до гуманітарної кризи, зростання рівня безробіття та активного переміщення населення, у тому числі за кордон. З початком війни активність на ринку праці практично зупинилася. Попри зусилля підприємств з утримання працівників, війна зумовила нечуваний досі стрибок рівня безробіття (близько 35%). У червні 38% з тих, хто працював до війни, повернулися на свої робочі місця у звичному режимі, 18% – працюють дистанційно, 7% – знайшли нове місце роботи. Загалом номінальні зарплати у 2023 році скоротяться на 12%, а в реальному вимірі – на 27%. Послугами Державної служби зайнятості протягом

січня-липня 2023 року скористалися 821,7 тис. осіб, з них 701,5 тис. зареєстрованих безробітних, що на 22% або 203,0 тис. осіб менше, ніж у відповідному періоді минулого року. Отримували допомогу 637,3 тис. осіб (зменшення на 22% або 178,7 тис. осіб). В умовах військових дій особливо актуальним стає створення національної системи захисту інтересів України. Протягом 2021 р. завершено розроблення та затверджено ключові стратегічні документи щодо формування та реалізації державної політики у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва. управління місцевими фінансами в умовах воєнного часу має значні особливості. Від військової агресії Росії регіони України зазнали різного ступеня впливу, що мало свої наслідки для місцевих бюджетів – чим далі область знаходилася від зони бойових дій, тим вищими були показники виконання бюджету.

Визначено проблеми забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період. Визначено, що забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період стикається з численними проблемами, які охоплюють економічні, соціальні, екологічні та політичні аспекти. Основними викликами є відновлення інфраструктури, яка зазнала масштабних руйнувань; економічна стабілізація, що вимагає створення робочих місць, залучення інвестицій та модернізації ключових секторів економіки; демографічна криза, спричинена міграцією населення та старінням робочої сили; екологічні наслідки війни, такі як забруднення ґрунтів, водних ресурсів та знищення природних екосистем. Крім того, особливо важливою є соціальна адаптація постраждалих від війни, зокрема військових, їхніх сімей та внутрішньо переміщених осіб. Політична стабільність, антикорупційні заходи, децентралізація та продовження реформ є критичними умовами для успішного відновлення. Сталий розвиток територій також потребує модернізації державної політики та публічного управління відповідно до європейських стандартів. Необхідно створити ефективну систему управління, яка б забезпечувала якісні публічні послуги, соціальну стабільність, демократію та впровадження

європейських цінностей. Залучення міжнародної підтримки у вигляді фінансових, технічних і експертних ресурсів є важливим чинником для відновлення, проте ефективне використання цієї допомоги залежить від здатності органів державної влади та місцевого самоврядування до раціонального управління ресурсами, забезпечення прозорості та довіри громадян.

Досліджено особливості інфраструктурної відбудови медичних закладів в контексті забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період. Завдяки відновленню та модернізації медичних установ у регіонах, що постраждали від бойових дій, значно покращується доступ громадян до медичних послуг, що, в свою чергу, позитивно впливає на рівень здоров'я та якість життя населення. Впровадження енергоефективних технологій та екологічних рішень знижує залежність від зовнішніх ресурсів, що робить медичні заклади більш стійкими до кризових ситуацій, зокрема перебоїв з енергопостачанням Програми Європейського Союзу, Світового банку та інших міжнародних партнерів сприяють оновленню медичних установ, забезпечуючи їх сучасним обладнанням та надаючи ресурси для створення нових відділень швидкої медичної допомоги. Залучення міжнародних інвестицій дозволяє громадам стабільно фінансувати довгострокові проекти, що знижує навантаження на місцеві бюджети і підвищує довіру до процесу відновлення. Інтеграція медичних установ у місцеву соціальну інфраструктуру посилює довіру населення до державних ініціатив і створює передумови для сталого розвитку регіонів навіть у найскладніші періоди.

Запропоновано шляхи вирішення проблем забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період. Запропоновано комплексний підхід до забезпечення сталого розвитку територіальних громад у повоєнний період, який враховує економічні, соціальні та політичні аспекти. Основними шляхами є використання фінансових інструментів Європейського Союзу, таких як гранти, довгострокові кредити та інші програми економічної підтримки. Продовження

адаптації правового поля до стандартів ЄС, виконання вимог Європейської комісії, зокрема завершення судової реформи, боротьба з корупцією та впровадження антиолігархічного законодавства, сприятимуть поглибленню інтеграції з Європою. Також важливим є посилення демократичних інструментів, включаючи електронну демократію та механізми громадської участі, що забезпечить прозорість і ефективність управління. Модернізація економіки у воєнний і повоєнний періоди повинна передбачати баланс між директивною та ринковою складовими, орієнтуючись на локальні особливості та потреби громад. Важливим напрямком є розвиток воєнно-промислового комплексу з замкнутим циклом виробництва, що забезпечить обороноздатність країни. Інтеграція демократичних цінностей, цифрових технологій і громадської участі є ключовими факторами для досягнення сталого розвитку, що сприятиме соціальній стабільності, економічному зростанню та підвищенню якості життя громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акіліна О.В., Яковенко І.В. Концептуальні підходи до побудови моделі післявоєнного розвитку регіонів. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. № 11. 2022. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42855/1/Akilina_Yakovenko_Huzun_Konzept_pid_pobud_mod_rozv_reg.pdf.
2. Алюшина Н. О. Розвиток інституту державної служби в умовах карантину та воєнного стану. *Ефективність державного управління*, зб. наук. пр, 2022. 1/2(70/71). С. 11-16.
3. Аналітичний звіт «Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг у 2023 році». UNDP Україна. 2023. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/analitichnyy-zvit-dumky-i-pohlyady-naselennya-ukrayiny-shchodo-derzhavnykh-elektronnykh-posluh-u-2023-rotsi>.
4. Беззубко Л.В., Беззубко Б.І. Створення системи безпеки в публічному управлінні та адмініструванні. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в повоєнний період в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р. ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. С. 60-62.
5. Борщевський В.В., Василиця О.Б., Матвєєв Є.Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 2022. № 2 (76). С. 30-35.
6. Бриф. Адміністративні послуги та їх цифровізація «Україна після перемоги». Бачення України 2030. Центр політико-правових реформ. 2024. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/UA-Brief-Administrative-Services.pdf>.
7. Відбудова України: принципи та політика /за редакцією Юрія Городніченка, Ілони Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. 506 стор. 2022. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf.

8. Воєнна та повоєнна екологічна політика України: реалії та перспективи. Екологія. Право. Людина. 2023. URL: <https://analytics.intsecurity.org/ukraine-war-impact-ecology/>.
9. Глобальні Цілі Сталого Розвитку 2015-2030. Програма розвитку ООН. 2015. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html> 1.
10. Господарський кодекс 16 січня 2003 року № 436-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
11. Данилишин Б. Якими мають бути стратегічні напрями відбудови національної економіки. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/>.
12. Державна економічна політика регіонального розвитку : монографія. За заг. ред. М. А.Латиніна. Харків : Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр» 2017. С. 42-51.
13. Деякі питання реформування державного управління України. Розпорядження КМУ. 2021. URL: <http://www.kmu.gov.ua>.
14. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінет Міністрів України №252 від 11.03.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevih-byudzhativ-u-period-voyennogo-stanu-252>.
15. Дяченко С. Як нам відбудувати Україну. Успішні світові кейси повоєнного відновлення. Укрінформ. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3493522-ak-nam-vidbuduvati-ukrainu-uspisni-svitovikejsi-povoennogo-vidnovlenna.html>.
16. Екологічна політика України в роки незалежності: досягнення та перспективи. Урядовий кур'єр. 2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ekologichna-politika-ukrayini-v-roki-nezalezhnosti/>.

17. ЄС профінансує проекти трьох львівських лікарень. Твоє місто. 2022. URL: https://tvoemisto.tv/news/u_mezhah_ievropeyskoj_programy_profinansuyut_proiektu_troh_lvivskyh_oblasnyh_likaren_158681.html.
18. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
19. Кузьмич А.В. Регіональна розбудова територій в післявоєнний час. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Випуск 33. 2023. С. 127-130.
20. Лях Ю.І. Вплив процесів глобалізації на розвиток суб'єктів і об'єктів публічного адміністрування в Україні. *Проблеми управління*. 2021. №2 (68). С.150-156.
21. Лях Ю.І. Комунікативна політика як основа організації взаємовідносин суб'єктів і об'єктів публічного адміністрування. *Публічне адміністрування. Науковий вісник: Державне управління*. 2022. № 1(11) 203. 2018. Вип. 2(20). С.1-15.
22. Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний сайт. 2024. URL: <https://moz.gov.ua/uk>.
23. Місцеві бюджети – що з виконанням за перші три місяці повномасштабної війни? Вокс Україна. 11.08.2022. URL: <https://voxukraine.org/mistsevi-byudzhety-shho-z-vykonanniam-za-pershi-try-misyatsi-povnomasshtabnoyi-vijny/>.
24. Наповнення місцевих бюджетів під час воєнного стану: виявлення резервів та залучення додаткових джерел фінансування. Громадський простір. 13.07.2022. URL: <https://www.prostir.ua/?news=napovnennya-mistsevyyh-byudzhativ-pid-chas-vojennoho-stanu-vyyavlennya-rezerviv-ta-zaluchennya-dodatkovykh-dzherel-finansuvannya>.
25. Нечипоренко М. Відродження після війни. Світовий досвід економічного успіху для України. 2022. URL: <https://thepage.ua/ua/news/yaki-varianti-vidnovlennya-ukrayini-ye-u-povoyennij-chas>.

26. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. *Пресцентр ініціативи «Децентралізація»*. 2024. URL: <https://decentralization.gov.ua/>.

27. Офіційний сайт Державної податкової служби України. 2024. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentrv/novini/727395.html>.

28. Пастух К. Публічне управління та адміністрування в забезпеченні сталого розвитку територій: теоретико-організаційний аспект. *Науковий вісник: Державне управління*. 1(11), 2022. С. 186-206.

29. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/70/1 від 25 вересня 2015 р. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html>.

30. Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них: Постанова Кабінету Міністрів України № 1159 від 14.10.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-rozroblenniaprovedennia-hromadskoho-obhovorennia-pohodzhennia-prohram-kompleksnoho-vidnovlenniaoblasti-1159-141022>.

31. Приліпко С.М. Міжнародний досвід публічного управління інфраструктурними проектами на державному і місцевому рівнях на основі укладення концесійних договорів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1534>.

32. Приліпко С.М. Публічне управління розвитком територій на основі реалізації проектів державно-приватного партнерства на засадах сталого розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1559>.

33. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану:

Постанова Кабінет Міністрів №590 від 9.06.2021. URL: **Помилка! Неприпустимий об'єкт гіперпосилання.**

34. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020р. №695. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

35. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 3березня 2021р. №179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.

36. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 31. Ст. 241.

37. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 387/2015.

38. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20 березня 2018р. №2354-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>.

39. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014р. №33-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.

40. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019р. №722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.

41. Публічне управління: термінол. слов. / за заг. ред. В. С.Куйбіди, М.М. Білинської, О. М.Петросє. Київ. НАДУ, 2018. 224 с.

42. Розвиток електронних послуг. Урядовий портал. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug>.

43. Свірко С. В., Власюк Т. О., Харченко О. А., Тростенюк Т. М. Інституціональні засади державного управління сталим розвитком

урбанізованих територій. *Економіка, управління та адміністрування*, (2(104), 2023. С. 168-179.

44. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні-липні 2023року. URL: www.dcz.gov.ua.

45. Стратегічна екологічна оцінка (CEO) стратегій розвитку громад: шляхи подолання проблем. 2021. URL: https://www.necu.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/ceo_publication.pdf.

46. Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-vstup-do-es-komentar-eva.html>.

47. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с.

48. Уряд спростив механізм здійснення операцій з управління бюджетними коштами. Децентралізація. 20.06.2022. URL: **Помилка! Неприпустимий об'єкт гіперпосилання..**

49. Уряд Німеччини та ЄС профінансував будівництво шести енергонезалежних лікарень. Економічна правда. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/11/21/706824/>.

50. European PPP Expertise Centre. URL: <https://www.eib.org/epec/find-out-more/faq>.

51. Goncharuk N., Cherednychenko A. Modernization of Public Administration in Ukraine during the War and in the Post-War Period in the Context of European Values. *Аспекти публічного управління*. Том 10. № 6. 2022. С. 46-54.

52. LatyninM., PastukhK., TarasenkoD., ShevchenkoS., MunkoA. Public administration in the economic sphere in Ukraine: strategic approach. *Estudios de Economía Aplicada*. 2021. Vol.39. №5.

53. Romanenko Y. O. Place and role of communication in public policy. *Actual Problems of Economics*. 2019. №176 (2). P. 25-31.